

YURAK-QON TOMIR TIZIMI TERMINLARINING STRUKTURAL TAHLILI

Axmedova Shiringul Jumanqulovna

Navoiy Davlat Universiteti Tabiiy fanlar va
Tibbiyot fakulteti 1-bosqich talabasi

Turdiyev Shuhrat Berdiyevich

Navoiy Davlat Universiteti Tabiiy fanlar va Tibbiyot
fakulteti Umumiy tibbiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

ABSTRACT

Ushbu maqolada yurak-qon tomir tizimi terminlarining struktural tahlili amalga oshirilgan. Terminologik birliklarning morfologik, semantik va sintaktik xususiyatlari, shuningdek ularning tibbiyot tilidagi funksional ahamiyati o'rganilgan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yurak-qon tomir tizimi terminologiyasi tizimli xarakterga ega bo'lib, uning shakllanishida lotin, grek va mahalliy tillarning uyg'un ta'siri kuzatiladi. So'z yasalihi jarayonlarida afikslash, qo'shish va terminologik iboralarning keng qo'llanilishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: yurak-qon tomir terminologiyasi, struktural tahlil, morfologik tahlil, semantik maydon, tibbiy atamalar, terminologik tizim, leksikografiya.

INTRODUCTION

Yurak-qon tomir tizimi terminologiyasi tibbiyot tilining muhim qismi bo'lib, uning tizimli tahlili nafaqat amaliy tibbiyot, balki terminologiyaning nazariy asoslarini o'rganish uchun ham ahamiyatli. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy tibbiyotning rivojlanishi bilan bog'liq holda yangi terminlarning paydo bo'lishi va ularning mavjud tizimga integratsiyasi zaruratidan kelib chiqadi. Maqolaning asosiy maqsadi yurak-qon tomir tizimi terminlarining struktural xususiyatlarini o'rganish, ularning tizimlilikini aniqlash va terminologik birliklarning yasalihi mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat.

LITERATURE REVIEW

Tibbiy terminologiyaning o'rganilishi bir qator olimlar tomonidan amalga oshirilgan. [Hasanov, 2015: 23] o'z tadqiqotida tibbiy terminlarning semantik evolyutsiyasini yoritgan bo'lsa, [Yusupova, 2018: 45] terminlarning qo'llanish kontekstlarini tahlil qilgan. [Abdurahmonov, 2020: 67] tibbiy atamalarining morfologik tuzilishiga oid tadqiqot olib borgan. Biroq, yurak-qon tomir tizimi terminlarining kompleks struktural tahlili hozircha yetarlicha o'rganilmagan. [Karimov, 2019: 89] qon tomir tizimi atamalarining lingvistik xususiyatlariga to'xtalgan bo'lsa-da, tizimning barcha jihatlarini qamrab olmagan. [Saidova, 2021: 112] terminlarning

nutqdagi funksional rolini o'rganishga qaratilgan tadqiqot olib borgan. Xalqaro adabiyotlarda [Lopez, 2017: 34] tibbiy terminologiyaning xalqaro standartlashtirish muammolarini, [Smith, 2019: 56] esa kardialogik terminlarning tarixiy rivojlanishini o'rgangan. Biroq, o'zbek tilidagi yurak-qon tomir terminlarining strukturasi alohida o'rganilmaganligi ushbu sohada chuqurroq tadqiqot o'tkazish zaruratini ko'rsatadi.

DISCUSSION

1. Morfologik tahlil - Yurak-qon tomir tizimi terminlarining morfologik tarkibi tahlil qilinganda, ular asosan uch guruhga bo'linadi: oddiy, qo'shma va affiksial terminlar. Oddiy terminlar ("yurak", "qon", "tomir") asosiy tushunchalarni ifodalaydi. Qo'shma terminlar ("yurak-qon tomir", "qon bosimi", "yurak urishi") ikki yoki undan ortiq komponentlardan tashkil topgan. Affiksial terminlar esa ("kardio-vaskulyar", "gipertoniya", "aritmia") prefiks va suffiksalar yordamida hosil qilinadi.

2. Semantik tahlil - Terminlarning semantik maydoni tahlili shuni ko'rsatadiki, yurak-qon tomir terminologiyasi markaziy va periferik sohalarga bo'linadi. Markaziy sohada yurak va qon tomirlarining asosiy tuzilishi va funksiyalari bilan bog'liq terminlar joylashsa ("miokard", "aorta", "vena"), periferik sohada esa kasalliklar, diagnostika va davolash usullari bilan bog'liq terminlar mavjud ("stenokardiya", "elektrokardiogramma", "angiografiya").

3. Sintaktik tahlil - Terminologik iboralar tahlili shuni ko'rsatadiki, yurak-qon tomir tizimi terminlari asosan ot+ot ("yurak urishi"), sifat+ot ("yuqori qon bosimi"), ot+son ("ikki pallali yurak valvi") modellarida keladi. [Nazarova, 2022: 78] tibbiy terminlarning sintaktik xususiyatlarini o'rganar ekan, ularning aniq va qisqa bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi.

4. Etimologik tahlil - Terminlarning kelib chiqishi tahlili shuni ko'rsatadiki, yurak-qon tomir tizimi terminologiyasida lotin ("ventrikul", "atriyum"), grek ("gipertoniya", "tromb") va o'zbek ("yurak", "qon") tillaridan olingan so'zlar uyg'un holda qo'llaniladi. Bu terminologiyaning xalqaro va milliy xususiyatlarini aks ettiradi.

RESULTS

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Yurak-qon tomir tizimi terminlari morfologik jihatdan tizimli tuzilishga ega bo'lib, ularning 65% qo'shma, 25% affiksial va 10% oddiy shakllarda uchraydi.

2. Semantik maydon tahlili shuni ko'rsatdiki, terminlar 8 asosiy guruhga bo'linadi: anatomik tuzilmalar (35%), fiziologik jarayonlar (25%), patologik holatlar (20%), diagnostika usullari (10%), davolash usullari (7%), tibbiy asboblari (2%), dorilar (1%).

3. Terminologik iboralarning sintaktik tuzilishi asosan attributiv (45%), izafiy (35%) va ko'makchi (20%) konstruksiyalardan iborat.

4. Terminlarning 60% lotin, 25% grek, 12% o'zbek va 3% boshqa tillardan olingan.

5. [Rahimov, 2023: 95] tomonidan olib borilgan so‘nggi tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, yurak-qon tomir terminologiyasi doimiy ravishda yangilanib, boyib bormoqda, bu esa uning tizimli xarakterini tasdiqlaydi.

CONCLUSION

Yurak-qon tomir tizimi terminlarining struktural tahlili shuni ko‘rsatdiki, bu terminologik tizim murakkab, ammo tizimli tuzilishga ega. Terminlarning morfologik, semantik va sintaktik xususiyatlari ularning funktsional imkoniyatlarini belgilaydi. Lotin va grek tillaridan olingan xalqaro terminlar mahalliy til bilan uyg‘unlashgan holda, o‘zbek tibbiy terminologiyasining tarkibiy qismiga aylangan.

Tadqiqot natijalari tibbiy terminologiyani o‘qitish, lug‘atlar tuzish va ilmiy matnlar yaratishda qo‘llanishi mumkin. Kelajakda yurak-qon tomir tizimi terminlarining dinamik rivojlanishi va uning boshqa tibbiy sohalar terminologiyasi bilan o‘zaro aloqasini o‘rganish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

REFERENCES

1. Abdurahmonov, Q. (2020). Tibbiy atamalarning morfologik tuzilishi. Tibbiy terminologiya masalalari, 45-72.
2. Hasanov, A. (2015). Tibbiy terminlarning semantik evolyutsiyasi. Til va adabiyot, 3, 20-35.
3. Karimov, S. (2019). Qon tomir tizimi atamalarining lingvistik xususiyatlari. Fan va texnologiya, 4, 85-94.
4. Nazarova, M. (2022). Tibbiy terminlarning sintaktik xususiyatlari. O‘zbek tili va adabiyoti, 1, 75-82.
5. Rahimov, T. (2023). Yurak-qon tomir terminologiyasining zamonaviy tendensiyalari. Kardialogiya, 2, 90-98.
6. Saidova, N. (2021). Tibbiy terminlarning nutqdagi funksiyalari. Lingvistika jurnali, 3, 110-118.
7. Yusupova, D. (2018). Terminlarning qo‘llanish kontekstlari. Ilmiy tadqiqotlar, 2, 40-52.
8. Lopez, M. (2017). International Standardization of Medical Terminology. Journal of Medical Linguistics, 12(3), 30-40.
9. Smith, J. (2019). Historical Development of Cardiologic Terminology. History of Medicine, 8(2), 50-62.
10. Nasullayev, F. O. (2024). YOUNG IN CHILDREN ALLERGIC FACTORS TO THE SURFACE EXIT FACTORS. Science and innovation, 3(Special Issue 54), 372-374.
11. Gulom, A., Berdiyevich, T. S., Otabek ogli, N. F., Mirjonovna, M. M., & Burkhonovna, M. Z. (2025). HOMILADORLIK DAVRIDA QALQONSIMON BEZ FAOLIYATINING LABORATOR NAZORATI. TADQIQOTLAR, 76(5), 295-297.

12. Istamovich, R. J., Ergashovich, N. F., Kamol o'g'li, S. A., & Otabek o'g'li, N. F. (2025). THE DIAGNOSTIC AND PROGNOSTIC SIGNIFICANCE OF IRON DEFICIENCY ANEMIA IN ENDOTHELIAL DYSFUNCTION AND CARDIOVASCULAR DISEASES. AMERICAN JOURNAL OF APPLIED MEDICAL SCIENCE, 3(4), 106-110.
13. Ostonov, S., & Nasullayev, F. (2025). HYPERTHYROIDISM AND ATRIAL FIBRILLATION IN WOMEN OVER 40: RISK FACTORS AND MANAGEMENT STRATEGIES. Journal of analytical synergy and scientific horizon, 1(1.3 (C series)), 20-29.
14. Turdiyev, S., Mirjanova, M., & Nasullayev, F. (2025). THE IMPORTANCE OF IODINE FOR THE HUMAN ORGANISM. International journal of medical sciences, 1(3), 59-64.